

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2011-01-25

UDK 726:27-523.42(497.4)Idrija

NEKAJ DROBCEV O GRADBENI ZGODOVINI CERKVE SV. BARBARE V IDRJI

Metoda KEMPERL

Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: metoda.kemperl@pef.uni-lj.si

IZVLEČEK

V članku je s pomočjo arhivskih virov, hranjenih v Avstrijskem državnem arhivu (Österreichisches Staatsarchiv), Zgodovinskem arhivu Ljubljana, enota Idrija in Župnijskem arhivu Idrija prikazana stavbna zgodovina cerkve sv. Barbare v Idriji, ki je bila leta 1945 v bombnem napadu močno poškodovana in leta 1950 podrt. Cerkev je leta 1622 začel graditi upravitelj idrijskega rudnika Annibale Bottoni, saj je imel kraj do takrat le leseno cerkev. Gradnjo, ki jo je finančno podprl cesar Ferdinand II., je vodil v Idrijo povabljeni stavbenik. Istočasno so rudarji začeli zidati cerkev sv. Trojice, ki so jo zaupali lokalnemu mojstru Knezu. Načrt iz leta 1750, ki je nastal v želji po prezidavi Barbarine cerkve, dobro kaže slogovne razlike obeh stavb. Cerkev sv. Barbare pa ni bila stilno napredna le ob postavitvi. Leta 1741 je dobila zvonik, ki je bil eden prvih sakralnih spomenikov na Kranjskem, sezidan pod vplivom dunajskega baroka, njegov avtor pa je najverjetneje Johann Georg Schmidt.

Ključne besede: Idrija, 17. stoletje, 18. stoletje, baročna arhitektura, Johann Georg Schmidt, sakralna arhitektura

ALCUNI FRAMMENTI SULLA STORIA DELLA COSTRUZIONE A IDRJA DELLA CHIESA DI SANTA BARBARA

SINTESI

Con l'aiuto di fonti d'archivio conservati nell'Archivio di Stato austriaco (Österreichisches Staatsarchiv), nell'Archivio storico di Ljubljana, sezione di Idrija e nell'Archivio parrocchiale di Idrija l'autrice illustra la storia della costruzione della chiesa di St. Barbara, fortemente danneggiata durante i bombardamenti del 1945 e demolita nel 1950. La costruzione della chiesa era iniziata nel 1622 per ordine dell'amministratore della miniera di Idrija Annibale Bottoni poiché la località aveva soltanto una chiesetta in legno. Sulla costruzione finanziata dall'imperatore Ferdinando II vigilò un esperto costruttore. Contemporaneamente i minatori avviarono la costruzione della chiesa consacrata alla SS. Trinità affidata al locale mastro carpentiere Anton Knez. Dal progetto del 1750, nato nel desiderio di far riferimento alla chiesa di St. Barbara, emergono chiare le differenze di stile dei due edifici. La modernità della chiesa di St. Barbara non è limitata al periodo della sua costruzione. Nel 1741 venne costruito il campanile, uno dei primi monumenti dell'architettura sacra della Carniola influenzato dal barocco viennese, probabilmente opera di Johann Georg Schmidt.

Parole chiave: Idrija, Settecento, Ottocento, architettura barocca, Johann Georg Schmidt, architettura sacra

Če literaturo o idrijskih cerkvah primerjamo s prispevki o drugih cerkvah na Slovenskem, kmalu ugotovimo, da je pravzaprav zelo obsežna. Veliko je o teh sakralnih stavbah zbral in zapisal že idrijski župnik in dekan Michael Arko leta 1931 (Arko, 1931). Leta 1979 so idrijske cerkve dobile prvo monografsko publikacijo, ki jo je napisal Janez Filipič, takratni idrijski župnik in dekan (Filipič, 1979). Idrijski sakralni umetnosti se je posebej posvečal zgodovinar in umetnostni zgodovinar Janez Kavčič, nekdanj kustos v Mestnem muzeju Idrija. Svoja spoznanja je objavljaval v *Idrijskih razgledih* (Kavčič, 1963, 72–75; 2003, 52–61), leta 2000 pa je izdal tudi monografijo o cerkvi Sv. Trojice (Kavčič, 2000). Toda kljub množici objav vsaj stavbna zgodovina nekdanje župnijske cerkve sv. Barbare do sedaj še ni bila popolnoma pojasnjena.

Idrija je dokaj novo naselje oz. mesto, saj so se začeli v njej naseljevati malo pred letom 1500 zaradi najdbe

živosrebrne rude poleg pokopališke kapele. V njej stojijo danes tri cerkve: cerkev Sv. Trojice, ki je najstarejša in ki je bila med letoma 1983 in 1984 v celoti obnovljena, župnijska cerkev sv. Jožefa Delavca in sv. Barbare, ki so jo na mestu starega pokopališča in cerkvice sv. Križa postavili leta 1969, in cerkev sv. Antona Padovanskega, ki je bila zgrajena leta 1678 pod pokroviteljstvom upravitelja Gašperja barona Lichtenheimba.

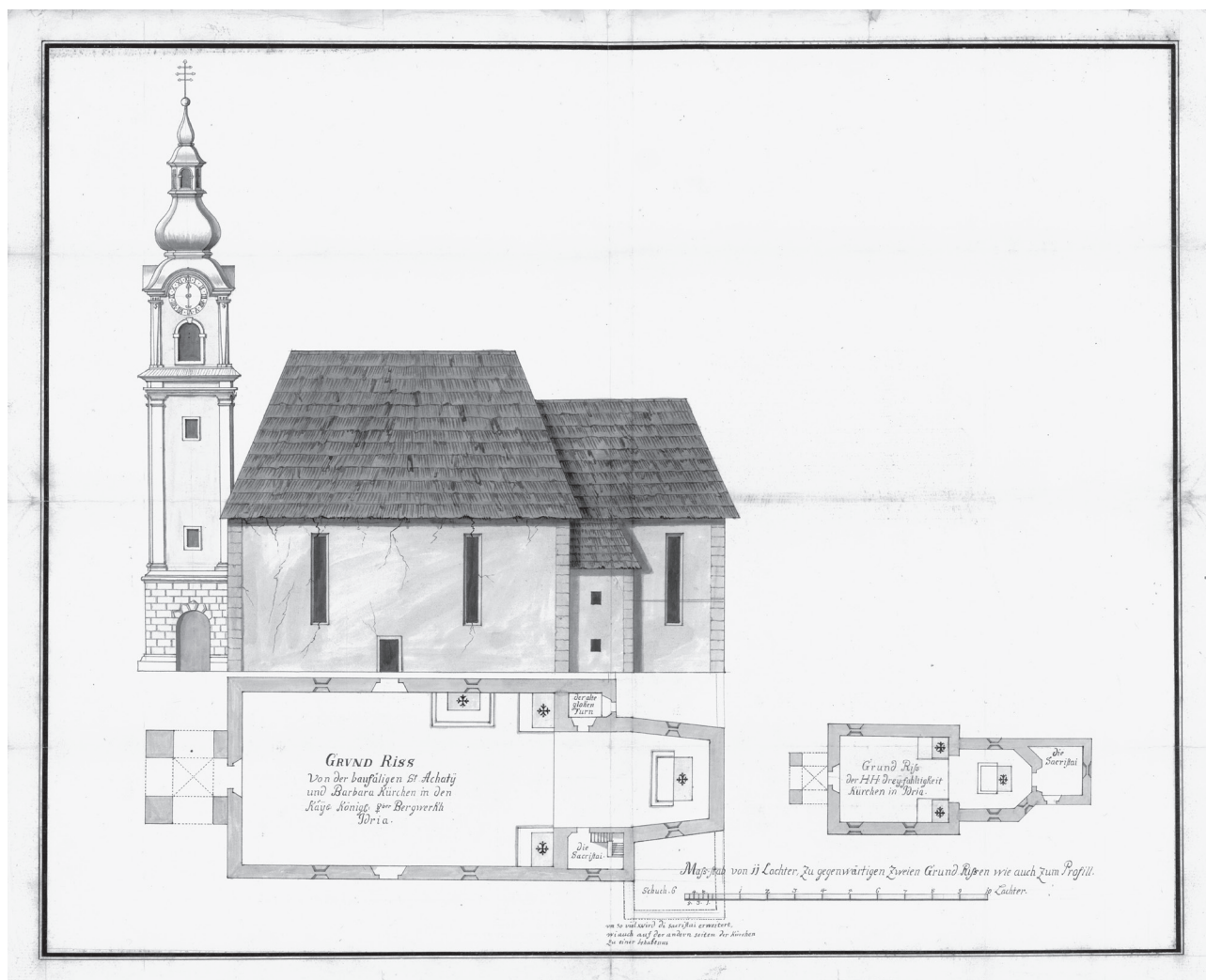
Zgodovina gradnje najstarejših cerkva v Idriji je precej zanimiva. Prva cerkev Sv. Duha, ki so jo pozneje posvetili Sv. Trojici, je stala na mestu današnje cerkve Sv. Trojice – leta 1500 se omenja kot pravkar postavljena. Legenda pravi, da so jo pozidali na mestu, kjer so našli prvi izvir živega srebra (Kavčič, 2000, 3). Tako Arko kot Filipič sta bila mnenja, da je bil prezbiterij te cerkve že zidan, ladja pa lesena ali zidana in pokrita z lesenim stropom (Kavčič, 2000, 17).¹ Toda pisni viri iz let



Sl. 1: Valvasorjeva upodobitev Idrije, J. V. Valvasor, *Slava vojvodine Kranjske*, 1689, 397 (Kavčič, 1993).

Fig. 1: Valvasor's depiction of Idrija, J. V. Valvasor, *Slava vojvodine Kranjske*, 1689, 397 (Kavčič, 1993).

¹ Še Daša Pahor se je leta 2006 spraševala, ali sta stilno tako konservativna prezbiterij in slavoločni lok res lahko nastala šele leta 1629 (Pahor, 2006b, 40).



Sl. 2: Načrt stanja cerkve sv. Barbare in cerkve Sv. Trojice iz leta 1750 (ÖStA, Plansammlung Rb 715/1).

Fig. 2: Plan of the condition of St. Barbara's Church and St. Trinity Church from 1750 (ÖStA, Plansammlung Rb 715/1).

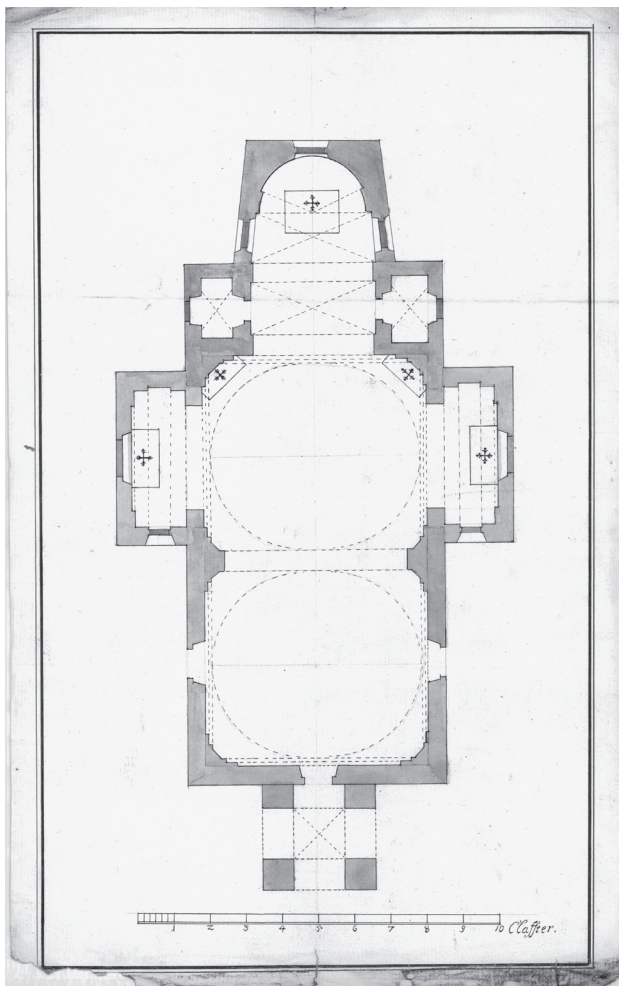
1597 in 1622 pričajo o tem, da je bila cerkev v celoti lesena.² V njej so se v drugi polovici 16. stoletja zbirali protestanti, ki so bili med tamkajšnjim prebivalstvom v večini (Arko, 1931, 142, 143; Kavčič, 2000, 18–19; 2009, 87–88, 92–93). Zaradi dela v rudniku so se namreč v kraj priseljevali zlasti nemško govoreči delavci. Prav iz tega razloga se je kraj v nasprotju s Spodnjo Idrijo imenoval *Idria Teuthonica*. Torej je Idrija protireformacijski čas dočakala brez primerne sakralnega objekta. Za spreobračanje protestantov so leta 1597 v Idrijo poslali Marka Khuna, ki je tam vztrajal šest let. Potem pa je dobil precej bolj prestižno službo prošta v Novem mestu. Čeprav naj bi bil Khun uspešen, zapisnik reformacijske komisije, ki je nastal med letoma

1614 in 1618, namreč ne omenja nobenega protestanta več (Arko, 1931, 143–144), tudi njegovemu nasledniku Martinu Simončiču protestantizma ni uspelo izkoreniniti (Kavčič, 2009, 94). Na novo, zidano cerkev pa so morali idrijski katoliki počakati še nekaj časa. Zamisel je uresničil dr. Annibale Bottoni, upravitelj idrijskega rudnika, med letoma 1621 in 1627 (Valentinitsch, 1981, 76). Ta je prosil dunajskega apostolskega nuncija Carla Caraffo, naj določi primerne škofa za posvetitev temeljnega kamna nove cerkve. Tako se je 10. avgusta leta 1622, ko je potoval v Trst, ljubljanski škof Tomaž Hren ustavil še v Idriji, kjer je posvetil temeljni kamen za cerkev sv. Ahacija, sv. Lovrenca, sv. Barbare in sv. Angela varuha. Posvetil pa je tudi nove zvonove, keli-

² O popolnoma leseni cerkvi pričajo pisma katoliškega duhovnika Marka Kuhne iz leta 1597 (Kavčič, 2000, 19) in zapis škofa Tomaža Hrena iz leta 1622, ki je posvetil temeljni kamen prve zidane sakralne stavbe (Lavrič, 1988, 134, 218).

he in druge svete posode ter paramente (Lavrič, 1988, 134, 218). Torej je bila cerkev še pred dozidavo dobro opremljena za liturgijo. Imenovanje Annibala Bottonija za rudniškega upravitelja gotovo ni bila naključna. V tistem času je bil rudnik v deželno knežji lasti in protireformacijsko nastrojeni cesar Ferdinand II. je za svojega upravnika prav gotovo postavil pravovernega katolika. To je lahko v tistem času bil človek iz romanskega sveta. Bottoni je izviral iz Trsta, kjer so bili njegovi predniki uradniki in trgovci – tudi sam je bil med drugim tržaški trgovec. Po izobrazbi je bil pravnik in popolnoma nevešč rudarstva (Valentinitich, 1981, 76). A očitno so cesarja zanimala njegove druge odlike. Kot piše škof Hren v dnevniku, so začeli cerkev graditi s cesarjevimi finančnimi sredstvi, *Promotore Principale* pa je bil prav

upravitelj Bottoni.³ Tako cesar kot upravnik sta gotovo hotela imeti novo, zidano stavbo, saj je bila edina cerkev v kraju lesena. Poleg Bottonija so, kot poroča Hren v svojih zapiskih, posvetitvi temeljnega kamna prisostvovali še apostolski protonotar in ljubljanski kanonik Caffara Bestagna (najverjetneje Gašper Bertogna), Elija Andrej Ambalto, sodnik in gornjegrajski kvestor, pravnik Janez Starc, Hrenov tajnik Mihael Butalič in Franc Marija Gerem, hišnik (citirano v Arko, 1931, 172–176). Novo cerkev so začeli graditi nekoliko južneje od cerkve Sv. Trojice, na današnjem Mestnem trgu. Leta 1628, šest let po posvetitvi temeljnega kamna Bottonijeve cerkve, so knapi na lastno pobudo podrli leseno cerkev Sv. Trojice in začeli na njenem mestu z zidanjem nove stavbe (Arko, 1931, 170–171; Filipič, 1979, 58–59; Va-



Sl. 3: Načrt obokanja in razširitve cerkve sv. Barbare (ÖStA, Plansammlung Rb 715/2).

Fig. 3: Plan for the construction of arches and enlargement of St. Barbara's Church (ÖStA, Plansammlung Rb 715/2).



Sl. 4: Razglednica s posnetkom notranjosti cerkve sv. Barbare pred 1932 (INDOK center MK).

Fig. 4: Postcard with a depiction of the interior of St. Barbara's Church before 1932 (INDOK centre MK).

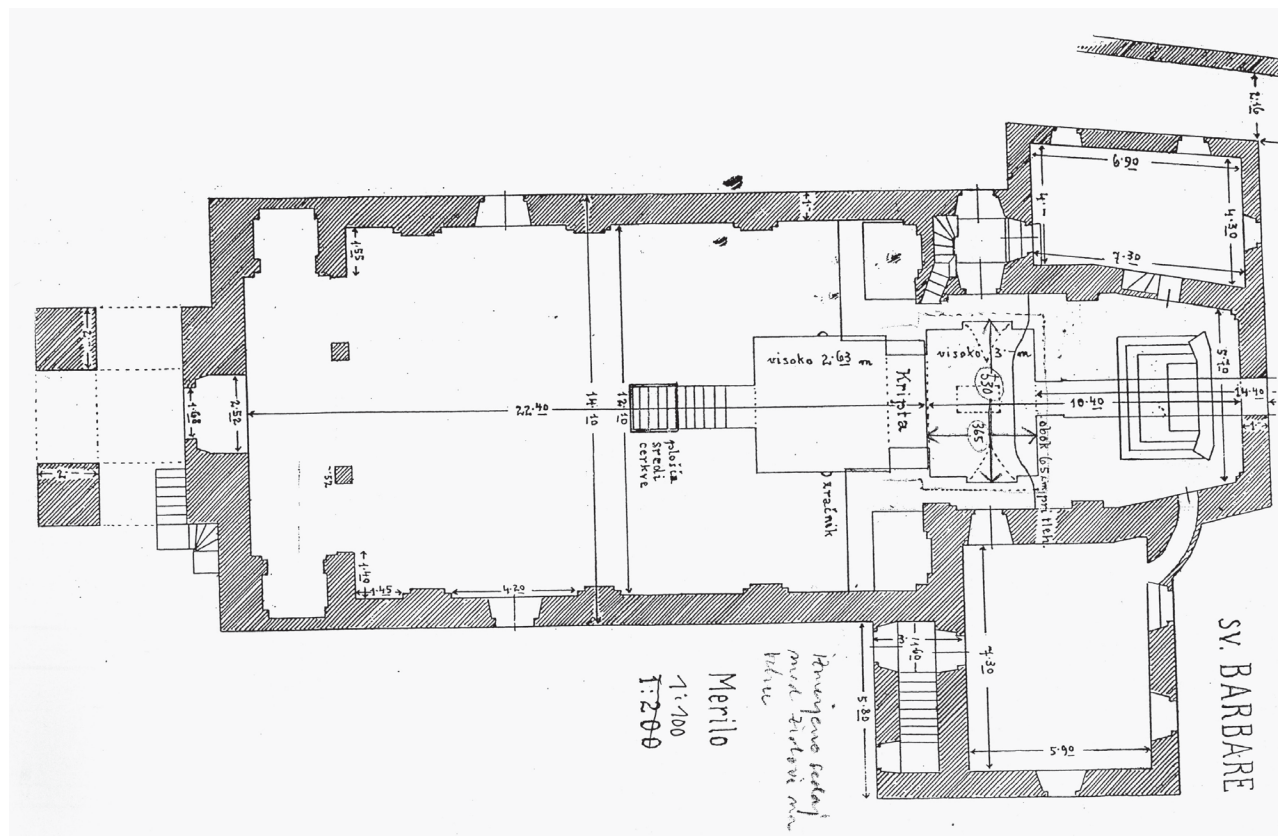
3 Zapis Tomaža Hrena je objavljen v Arko, 1931, 172–176.



Sl. 5: Haquetova upodobitev Idrije iz leta 1781 (Kavčič, 1993, 224).

Fig. 5: Haquet's depiction of Idrija from 1781 (Kavčič, 1993, 224).

lentinitisch, 1981, 281; Kavčič, 2000, 21). Medtem ko je za to jasno, da je bila v grobem končana že naslednje leto, saj se je takrat na steno prezbiterija podpisal tudi njen zidarski mojster Anton Knez,⁴ 31. maja leta 1631 pa jo je posvetil ljubljanski škof Rajnald Scarlich (Arko, 1931, 171), se podatki o napredovanju gradnje cerkve sv. Barbare med seboj precej razlikujejo.⁵ Arko, ki se je skliceval na zapise paznika Janeza Vidica iz leta 1738, je zapisal, da so razmere v času tridesetletne vojne zidavo zaustavile, saj so denar, zbran od desetine delavskih plač, porabili v vojne namene. Prispevke naj bi zbirali skoraj do konca 17. stoletja, na državne stroške pa naj bi dokončali cerkev Sv. Trojice (Arko, 1931, 171–173). Helfried Valentinitisch je zapisal, da je bila cerkev sv. Barbare zgrajena čez sedem let in posvečena leta 1631 (Valentinitisch, 1981, 280; Kavčič, 2000, 20–21). Ferdinand Tancik, ki je sicer citiral Arka, pa je zapisal, da je bila cerkev zgrajena med letoma 1619 in 1637 s finančnimi prispevki idrijskih rudarjev in cesarja Ferdinanda II. (Tancik, 1970, 202). Te nasprotujoče si navedbe odpirajo veliko vprašanj. Precej neverjetno je namreč, da bi za gradnjo cerkve, ki jo je začel zidati upravnik s cesarjevo



Sl. 6: Tloris cerkve sv. Barbare (Treven, 1958).

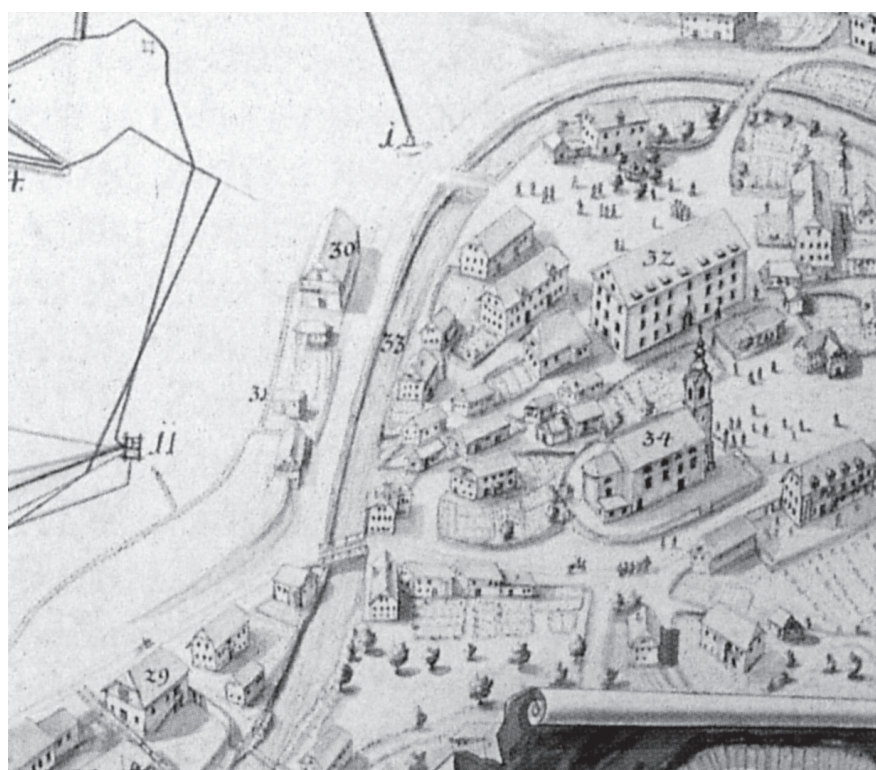
Fig. 6: Ground plan of St. Barbara's Church (Treven, 1958).

4 Glej napis na steni prezbiterija (Valentinitisch, 1981, 21).

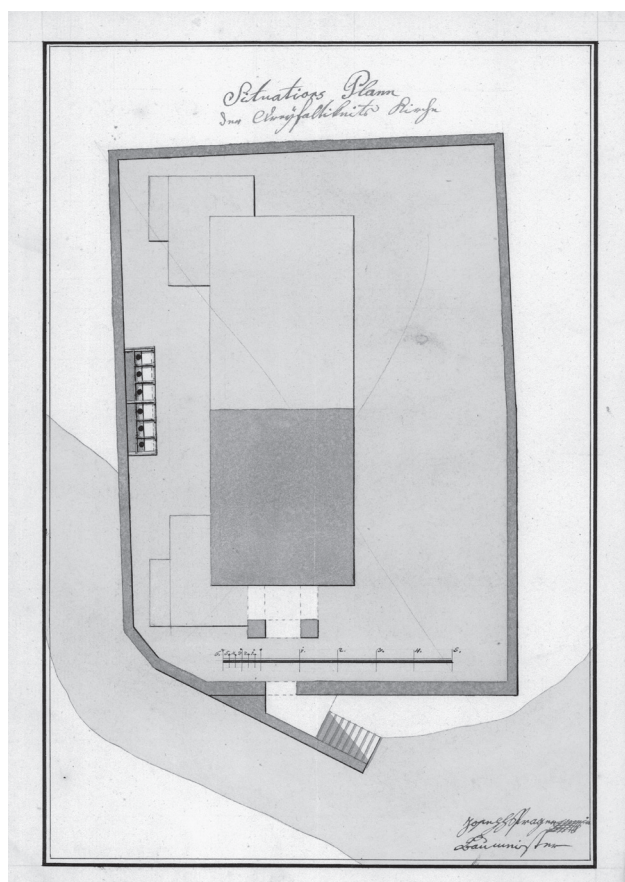
5 Arhivi Bottonijevih naslednikov namreč niso ohranjeni.



Sl. 7: Hauptmannova upodobitev Idrije iz 1737, detajl (Kavčič, 1993, 112).
Fig. 7: Hauptmann's depiction of Idrija from 1737, detail (Kavčič, 1993, 112).



Sl. 8: Mrakova upodobitev Idrije iz 1770, detajl (Kavčič, 1993, 117).
Fig. 8: Mrak's depiction of Idrija from 1770, detail (Kavčič, 1993, 117).

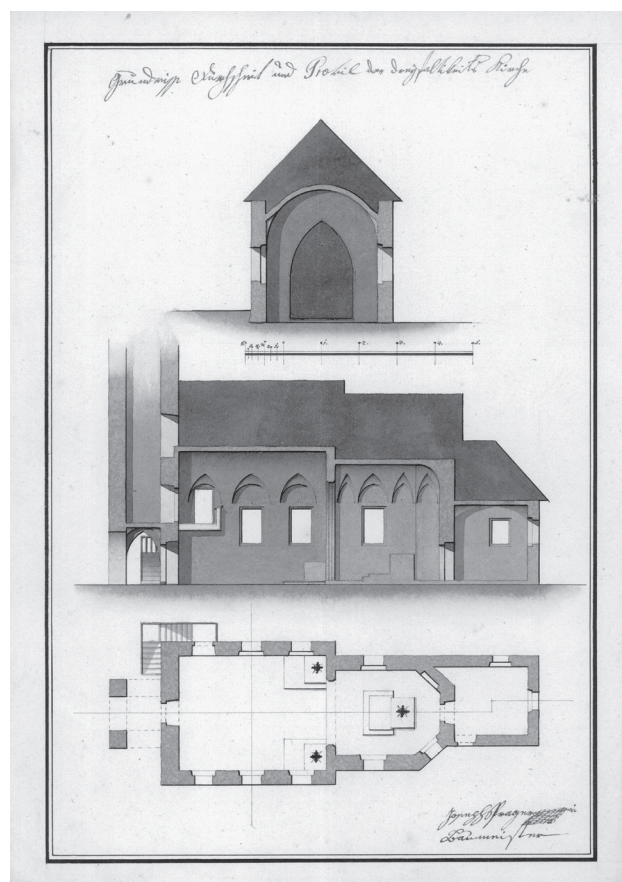


Sl. 9: Ignac Prager, načrt situacije cerkve Sv. Trojice iz 1816 (ÖStA, Plansammlung Rb687/2).

Fig. 9: Ignac Prager, plan of the condition of St. Trinity Church from 1816 (ÖStA, Plansammlung Rb687/2).

pomočjo, pobirali desetino od rudarskih plač. Če pa bi to vendarle počeli, se knapi verjetno ne bi lotili gradnje še svojega sakralnega prostora. Kakorkoli že, cerkev sv. Barbare na Valvasorjevi upodobitvi je videti že povsem zgrajena (Valvasor, 1689, 397) (Sl. 1).

Gradnjo dveh cerkva naenkrat oz. gradnjo posebne, rudarske cerkve, moramo bolj kot v luči protireformacije morda gledati v luči upravne osamosvojitve Idrije v tistih časih. Leta 1607 je bilo formirano posebno idrijsko kameralno zemljiško gospostvo, ki je leta 1623 dobilo tudi svoje urbarje, zemljiški gospod pa je bil vsakokratni rudniški upravitelj. Rudarji so postali poseben stan s svojimi pravicami in dolžnostmi (Kavčič, 1993, 17). Zato so bili seveda upravitelj in rudarji v stalnem konfliktu. Bottoni-jevo obdobje zaznamuje na eni strani nenehna konjunktura kljub splošni krizi zaradi tridesetletne vojne, po drugi strani pa pritožbe knapov zaradi stalne rasti življenjskih



Sl. 10: Ignac Prager, načrt prezidave cerkve Sv. Trojice v šolo iz 1816 (ÖStA, Plansammlung Rb687/4).

Fig. 10: Ignac Prager, plan of the reconstruction of St. Trinity Church into a school from 1816 (ÖStA, Plansammlung Rb687/4).

stroškov. Bottoni je z rudarji sicer kar dobro shajal; iz Idrije je namreč odšel zaradi groženj podložnikov. Spremenil je plačni sistem rudarjev in postavil nove klavže (Valentinitsch, 1981, 76). Torej je podatek, da je zmanjkalo denarja ravno za zidanje cerkve, kaj malo verjeten.

Kakšna je bila podoba teh dveh cerkva (Barbarina cerkev namreč ne stoji več) oz. kako sta se glede na naročnika stilno razlikovali, nam najbolje kaže načrt, hranjen v dunajskem državnem arhivu, ki je nastal 2. julija leta 1750 (ÖStA, Plansammlung Rb 715/1) (Sl. 2). Gre pravzaprav za načrt stanja cerkve sv. Barbare, poleg pa je še tloris cerkve Sv. Trojice. V sredini 18. stoletja namreč Idrijčani s svojimi sakralnimi stavbami spet niso bili zadovoljni. S tem načrtom so hoteli pokazati, da je Sv. Trojica premajhna za tako veliko skupnost, Sv. Barbara pa v slabem stanju in zato potrebna obnove.⁶ Tlorisa teh dveh stavb nam kažeta predvsem razliko v

6 To so razložili v prošnji za odobritev sredstev za obnovo in obokanje cerkve sv. Barbare. Osnetek prošnje je ohranjen v Idriji (ZAL, enota Idrija), pismo pa v Avstrijskem državnem arhivu (ÖStA Plansammlung, r. Nr. 54).

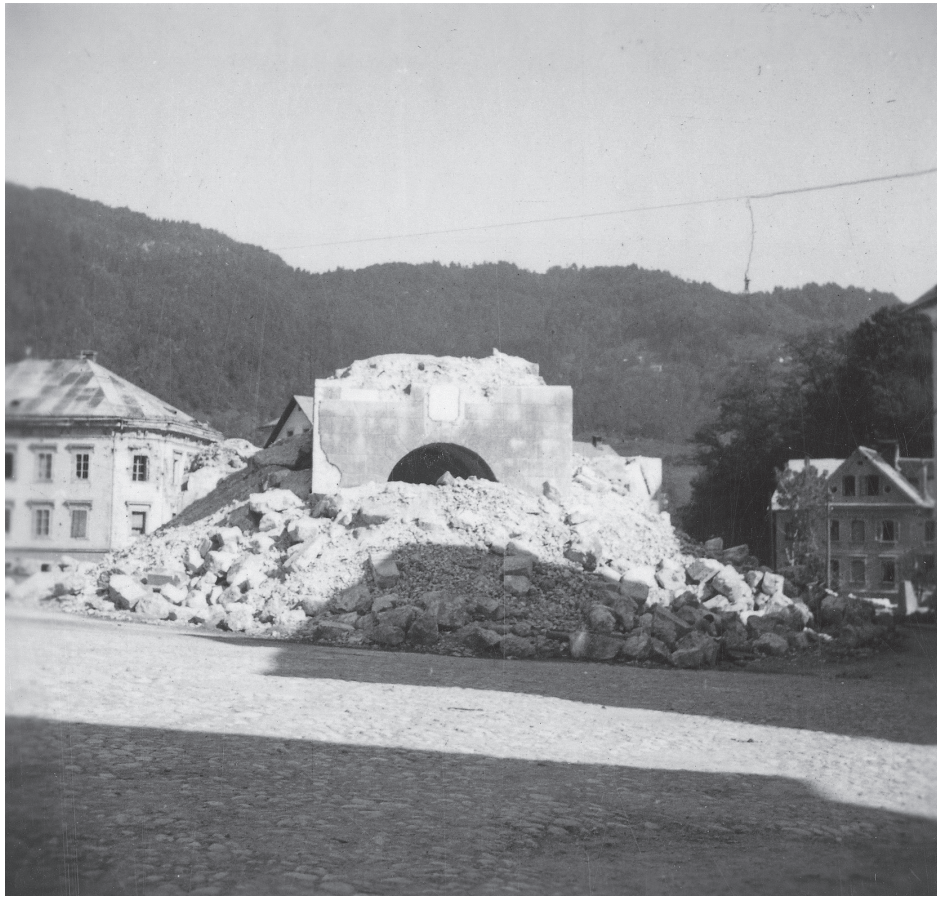


Sl. 11: Cerkev sv. Barbare leta 1930 (INDOK center MK).
Fig. 11: St. Barbara's Church in 1930 (INDOK center MK).

velikosti, naris pa razliko v stilu. Sv. Barbara je bila več kot še enkrat večja od Sv. Trojice. Brez zvonika je v dolžino merila kar 33 metrov, v višino pa 12 m. Imela je dvopolen prezbiterij, obokan s križnim obokom, pri čemer je bila zunanja pola rahlo trapezastega tlorisa (torej cerkev ni imela običajnega tristranega oz. triosminskega zaključka). Ladja je imela raven lesen strop. Ob severnem delu prezbiterija je bil prvotno prizidan zvonik, ob južnem pa zakristija. Naris kaže, da je bila cerkev krita s skodlami, ladja in prezbiterij pa sta bila predta z izredno visokimi, slokimi okni pravokotne oblike, s poševno prirezanimi okviri. Prav tako sta bila stranska vhoda v ladjo. Tako cerkev nam kaže Valvasorjeva upodobitev 1711 (Valvasor, 1689, 397) (Sl. 1). Cerkvi, ki sta bili grajeni približno istočasno, sta se torej slogovno zelo razlikovali. Rudarji so za gradnjo svoje cerkve izbrali lokalnega mojstra Antona Kneza, ki se je podpisal na ste-

no prezbiterija. Ta je v skladu z lokalno gotško tradicijo gradil še rebrasto obokane prezbiterije; njegova okna so šilastoločno zaključena in opremljena s krogovičji. Če so bile šilastoločne oblike in obočna rebra v 17. stoletju zlasti na podeželju še precej v rabi, pa tega ne moremo reči za krogovičja in sklepnike povsem gotških oblik. V Sloveniji jih iz tega časa najdemo le še v Cerknem, Stražišču pri Kranju in na Planinski gori (Pahor, 2006a, 58, 97–98; Pahor, 2006b, 37, 56, 94–95). Rudniškemu upravitelju Bottoniju pa postgotški slog očitno ni bil blizu: njegova cerkev ima skoraj pravokoten prezbiterij, vse odprtine so pravokotne, čeprav še vedno ozke in izredno visoke. Zidarskega mojstra gotovo ni poiskal med domačini. Ambicioznost je Bottoni pokazal tudi pri opremlitvi cerkve. Sliko za glavni oltar je namreč naročil v Benetkah, vendar ni ta na žalost nikoli prispela v Idrijo (Arko, 1931, 174–175).⁷

⁷ Bottoni je bil stalno v stikih vsaj s Trstom, saj je tam trgoval. Primerjava s tamkajšnjo arhitekturo tistega časa pa zaradi neohranjenosti žal ni mogoča.



Sl. 12: Ruševine cerkve sv. Barbare leta 1949 (INDOK center MK, foto Marijan Zadnikar).
Fig. 12: Ruins of St. Barbara's Church from 1949 (INDOK center MK, photo Marijan Zadnikar).

Kdaj je bila gradnja cerkve sv. Barbare v resnici zaključena, bo ostalo še naprej neznanka, vendar lahko nekaj povemo o njenem arhitektu oz. zidarskem mojstru. V tistem času je namreč v Idriji deloval Hans Groyer (morda Groer), ki je leta 1623 na Idrijci postavil nove klavže (vodne pregrade) in čez dve leti še klavže na Zali, pritoku reke Idrijce. V virih se sicer omenja kot »Klausen und Holzmeister«, zanimivo pa je, da je v tem času dobil naročilo, naj v »Architectura und Baumeistrey« izuri dva ali tri delavce z namenom, da v prihodnje ne bo več treba vabiti tujih strokovnjakov (Valentinitsch, 1981, 76). Torej lahko predvidevamo, da Groyer ni bil domačin; njegovo ime govori za severnjaško poreklo. V Idrijo je prišel zaradi gradbenih nalog – morda je izdelal tudi načrte za cerkev sv. Barbare. Vsekakor je upravnik Bottoni s tem jasno povedal, da mu domači stavbni mojstri kot na primer Anton Knez niso po godu.

Patronat nad Barbarino cerkvijo so obdržali upravitelji (oz. deželni knez) tudi skozi 18. stoletje.⁸ Celo prvo polovico 18. stoletja so si namreč prizadevali za

samostojno župnijo; stranska posledica tega je bila tudi želja po prezidavi oz. obokanju cerkve (Rupnik, 1988, 40). Dovoljenje za prezidavo so dobili že leta 1750 (ÖStA, r. Nr. 54; ZAL, enota Idrija), samostojno župnijo pa je razglasil goriški nadškof Karel Mihael Attems avgusta leta 1752 (Arko, 1931, 178; Pirc, 2003, 48–51). Že omenjeni dokument iz leta 1750, hranjen v Avstrijskem državnem arhivu, nam osvetli potek prezidave cerkve (ÖStA, r. Nr. 54, 10. Juli 1750). Idrijčani so se najprej obrnili na ljubljanskega zidarskega mojstra Johanna Georga Schmidta. Poslali so mu načrt situacije stare razpadajoče cerkve, da bi pripravil predračun prenove in obokanja (Sl. 2). Schmidt je pripravil predračun v skupni vrednosti 5.000 goldinarjev. Ta znesek pa je bil za Idrijčane občutno previsok, zato so sami poskrbeli za nov načrt in predračun, ki je predvideval 3.000 goldinarjev manj kot Schmidtov (Sl. 3). Ta načrt prezidave in načrt stanja cerkve so poslali s prošnjo za odobritev sredstev, obenem pa so prosili še za 1.000 goldinarjev, ki bi jih porabili za prekritje zvonika. Njihov načrt je predvide-

⁸ Domačini so jim večkrat očitali, da slabo skrbijo za cerkev (Arko, 1931, 178).

val, da bi s poševno prirezanimi vogalnimi slopi ladjo predelili v dve poli, jo obokali s češkima kapama, polo ob prezbiteriju pa bi razširili s pravokotnima oltarnima kapelama. Staro zakristijo bi precej razširili, prav tako bi tak večji prostor sezidali na severni strani prezbiterija (Sl. 2). Na koncu so se očitno odločili za še cenejšo izvedbo. Cerkve namreč niso razširili s kapelama, ampak so le utrdili stene ladje, ki so jo obokali, vendar ne s češkima kapama, temveč s potlačnim banjastim obokom. To obokanje kaže razglednica, objavljena pred letom 1932 (Sl. 4). Ob tej obnovi so zazidali ozka okna in prebili po štiri pravokotna in nad njimi lunetna okna ter prav tako okna v prezbiteriju. Prezidava je bila datirana z letnico 1751 (letnica je vidna na predvojnih fotografijah), a Arko je bil mnenja, da je bila prvotna letnica 1754 (Arko, 1931, 178). Med letoma 1752 in 1782 je cerkev dobila nove oltarje (ŽA Idrija, šk. 2, št. 1, 7), leta 1767 bogato okrašene orgle (Arko, 1931, 180; Filipič, 1979, 62, 113), dve leti pozneje (1769) pa so ji na južni strani prizidali veliko zakristijo (Arko, 1931, 178), ki je vidna na Hacquetovi upodobitvi Idrije iz leta 1781 (Sl. 5). Toda že po petnajstih letih so jo podrli in sezidali novo. Po Filipičevem mnenju naj bi ob prezidavi ladje povečali tudi prezbiterij (Arko, 1931, 180; Filipič, 1979, 62).⁹ Toda prezbiterij na načrtu stanja iz leta 1750 in tisti na tlorisu izpred 2. svetovne vojne sta povsem enake oblike in dimenzij, tako da so ga verjetno takrat le obnovili (Sl. 6). Povečavo oz. prezidavo cerkve je arhitekt načrtoval v poznobaročnem slogu, izvedba pa je skromnejša, visokobaročna in gotovo delo lokalnega mojstra. Iz omenjenega arhivskega dokumenta žal ni razvidno, kdo je bil avtor ohranjenega načrta prezidave, saj sam načrt ni podpisan.

Cerkve sv. Barbare pa ni bila stilno napredna le v zgodnjem 17. stoletju. Iz prvega načrta iz leta 1750, ki kaže stanje cerkve, je razvidno, da je imela cerkev kvaliteten zvonik. (Sl. 4) Prvotni zvonik je stal ob severni strani prezbiterija. Leta 1720 so prosili za postavitve novega pred zahodno steno. Predložili so dva predračuna; eden je predvideval leseno, drugi kamnito gradnjo. Prvi bi bil sicer precej cenejši, toda prosilcem je bilo naročeno, naj sezidajo le lopo za zvonove, na zidani zvonik pa še malo počakajo (Arko, 1931, 176–177). To stanje je vidno na upodobitvi Idrije iz leta 1737 (Sl. 7). Novi zidani zvonik naj bil dokončan leta 1741, kar je bilo razvidno iz nekdanjega kronograma.¹⁰ Viden je že na Mrakovi upodobitvi Idrije iz leta 1744, prav tako na tisti iz leta 1770 (Sl. 8). V prej omenjenem dokumentu iz leta 1750 pa so poleg sredstev za prezidavo cerkve prosili še za 1.000 goldinarjev, ki bi jih potrebovali za ostrešje in prekritje zvonika (ÖStA, r. Nr. 54, 10. Juli 1750). Tako

pravzaprav ni jasno, ali načrt kaže idealno stanje zvonika, ali pa so ga prekrili že ob zidavi in so pozneje le prosili za povrnitev stroškov. Slokost in dobra proporcionalnost ter hildebrandovski hermski pilastri v zgornjem nadstropju kažejo dunajske vplive oz. dunajsko šolanege arhitekta. Morda bi ob tem lahko celo zapisali, da gre za eno prvih del pod dunajskim vplivom na Kranjskem. Mamljiva je misel, da bi bil avtor tega zvonika prav arhitekt, na katerega so se Idrijčani ponovno obrnili leta 1750. Johann Georg Schmidt (1695–1754), ki je živel in delal v Ljubljani med letoma 1728 in 1754, čeprav žal na Kranjskem ne poznamo nobenega njegovega večjega še ohranjenega dela, je v svojem življenjepisu namreč napisal, da je na Dunaju sodeloval pri gradnji najbolj imenitnih palač (Kohlbach, 1961, 220).¹¹

Tekom 18. stoletja je postajala Sv. Trojica na račun Sv. Barbare vse bolj opuščena. Že prej, morda ob koncu 17. stoletja (Kavčič, 2000, 23), so na vzhodni strani prezbiteriju prizidali zakristijo in s tem uničili šilastoločna okna – delno so jih zazidali, delno pa spremenili v pravokotna. Leta 1816 je zidarski mojster Ignac Prager izdelal načrte za prezidavo cerkve v šolsko poslopje (Arko, 1931, 171–172; Filipič, 1979, 59; ÖStA, Plansammlung Rb 687/1-4) (Sl. 9, 10). Skupaj s tesarskim mojstrom Janezom Straudingerjem sta pripravila predračun v višini 7.554 goldinarjev, ki se je morda zdel odgovornim previsok, zato so namero kmalu opustili; leta 1897 so cerkev le temeljito predelali v neoromanskem slogu (Kavčič, 2000, 26–27). Najprej je Prager narisal tloris in oba prereza stavbe, ki jo je nameraval prezidati. Na teh načrtih so že vidne blazinaste obočne konzolice v ladji, ki so še ohranjene, kar kaže na to, da je bila ladja v drugi tretjini 18. stoletja prezidana in obokana. Morda se je to zgodilo vzporedno z deli na Barbarini cerkvi. Obenem so predelali vsa okna, prebili nova v ladijskem delu in vzdali pevski kor.¹² Sredi 19. stoletja so hoteli povečati ali na novo pozidati tudi župnijsko cerkev, saj se jim je zdela premajhna. Župnikove prošnje leta 1846 so sicer naletele na gluha ušesa (ŽA Idrija, šk. 2, št. 84, 85, 86), kljub temu pa so Idrijčani s svojimi sredstvi uspeli podreti stari zvonik in zgraditi novega leta 1865 (ŽA Idrija, šk. 2, št. 104–135) (Sl. 11).

Zdi se, kot bi Sv. Trojica in Sv. Barbara vseskozi tekmovali med seboj. Navsezadnje je v tekmi zmagala Sv. Trojica, saj je bila cerkev sv. Barbare v bombnem napadu leta 1945 močno poškodovana in kmalu po vojni oz. leta 1950 podrt (Sl. 12). Sv. Trojico pa so med letoma 1981 in 1984 temeljito obnovili in ji v prezbiteriju povrnili prvotni videz (Kavčič, 2000, 7, 32–38). Ob tem so v dveh južnih oknih odkrili krogovičji, ki so ju rekonstruirali, originala pa razstavili v ladji.

9 Prva upodobitev prenovljene cerkve je iz leta 1770 (Sl. 12).

10 Objavljen v Filipič, 1979, 62.

11 O Schmidtovem delu največ preberemo v Prelovšek, 1986, 74–79.

12 Arhitekt France Kvaternik, ki je vodil obnovo cerkve v osemdesetih letih 20. stoletja, je bil sicer mnenja, da se je to zgodilo v 19. stoletju (Kavčič, 2000, 34; glej tudi Kvaternik, 1988).

SOME FRAGMENTS ON THE CONSTRUCTION HISTORY OF ST. BARBARA'S CHURCH
IN IDRJIJA*Metoda KEMPERL*University of Ljubljana, Faculty of Education, Kardeljeva ploščad 16, 1000 Ljubljana, Slovenia
e-mail: metoda.kemperl@pef.uni-lj.si

SUMMARY

This article examines the history of the construction of St. Barbara's Church in Idrija, initiated by the then mine manager due to the fact that the only other church in the settlement (the Church of St. Trinity) was Protestant. The foundation stone for the new St. Barbara's Church was consecrated by the Bishop of Ljubljana, Tomaž Hren, on 10 August, 1622. The previously unpublished plan from 1750 shows the condition of St. Barbara's Church before the renovation, as built in the 17th century. The building displays a different style than St. Trinity, erected in the same period following an initiative of the miners and built by the local master builder Knez in the post-gothic style. In 1750, the citizens of Idrija wanted to enlarge St. Barbara's Church because of its poor condition and the small size of the Church of St. Trinity. The first architect to be contacted was Johann Georg Schmidt from Ljubljana. He was sent the plan of the existing building so he could draw a plan that included renovation as well as the construction of arches and lateral chapels. Because of high costs, another quotation was requested and the costs were reduced by a third. Finally, a third option was chosen: the walls were strengthened and arches built but no enlargement was made. The style of the church was advanced not only for the 17th century. The plan includes a detailed depiction of the bell tower that was added to the church in 1741. It displays all the characteristics of typical Baroque style and can be defined as one of the first sacral buildings in Carniola built under the influence of this style. It can be assumed that the plan was drawn by Johann Georg Schmidt. Unfortunately, the church suffered extensive damage in a 1945 bombing and was demolished ten years later.

Key words: Idrija, 17th century, 18th century, Baroque architecture, Johann Georg Schmidt, sacral architecture

VIRI IN LITERATURA

ÖStA, r. Nr. 54, 10. Juli 1750 – Avstrijski državni arhiv/Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), ÖStA/AVA/MüBw, r. Nr. 54, 10. Juli 1750.

ÖStA, Plansammlung Rb 715/1, 2 – Avstrijski državni arhiv/Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), OeStA/FHKA SUS KS, Plansammlung Rb 715/1, 2.

ÖStA, Plansammlung Rb 687/1-4 – Avstrijski državni arhiv/Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), OeStA/FHKA SUS KS, Plansammlung Rb 687/1-4.

ZAL, enota Idrija – Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), enota Idrija, fond Rudnik živega srebra Idrija, IDR 55.

ŽA Idrija – Župnijski arhiv Idrija (ŽA Idrija), škatla 2, št. 1, 7, 84, 85, 86, 104–135.

Arko, M. (1931): Zgodovina Idrije. Gorica, Katoliška knjigarna.

Filipič, J. (1979): Idrija in njeni spomeniki sakralne umetnosti. Idrija, Župnijski urad.

Kavčič, J. (1963): Nekateri elementi gotike in baroka na Idrijskem in Cerkljanskem. Idrijski razgledi, 9, 4, 72–75.

Kavčič, J. (1993): Pet stoletij rudnika živega srebra in mesta Idrije. V: Bevk, S. et al.: Idrijska obzorja – Pet stoletij rudnika in mesta. Idrija, Mestni muzej, 15–28.

Kavčič, J. (2000): Znamenje vekov – Cerkev svete Trojice v Idriji: 1500–2000. Idrija, Bogataj.

Kavčič, J. (2003): Sakralna likovna dediščina v Idriji. Idrijski razgledi, 48, 1, 52–61.

Kavčič, J. (2009): Protestantizem in protireformacija na Idrijskem. Idrijski razgledi, 54, 1, 84–95.

Kohlbach, R. (1961): Steirische Baumeister - Tausendundein Werkmann. Graz, Grazer Domverlag.

Kvaternik, F. (1988): Prenova podružnične cerkve sv. Trojice. Idrijski razgledi, 33, 1, 42–45.

Lavrič, A. (1988): Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena v slovenski likovni umetnosti – Die Rolle des Bischofs Tomaž Hren in der slowenischen bildenden Kunst I. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Pahor, D. (2006a): Tradicija gotike v arhitekturi 16. in 17. stoletja na Slovenskem. Tipkopia doktorske disertacije. Ljubljana.

Pahor, D. (2006b): Tradicija gotike v arhitekturi 16. in 17. stoletja na Slovenskem – Pregled spomenikov in slikovna priloga. Tipkopia doktorske disertacije. Ljubljana.

Pirc, J. (2003): 250 let idrijske župnije. Idrijski razgledi, 48, 1, 48–51.

Prelovšek, D. (1986): Ljubljanski baročni arhitekt Candido Zulliani in njegov čas – Candido Zulliani, architetto del barocco lubianese ed il suo tempo. Razprave, 15, 69–134.

Rupnik, F. (1988): Koliko časa je Idrija spadala pod Faro. Idrijski razgledi, 33, 1, 39–41.

Tancik, F. (1970): Grbi v idrijski župni cerkvi sv. Barbare. Idrijski razgledi, 15, 4, 200–209.

Treven, K. (1958): Iz zgodovine Idrije, 2. del. Idrija, rokopis.

Valentinitsch, H. (1981): Das landesfürstliche Quecksilberbergwerk Idria 1575–1659 - Produktion, Technik, rechtliche und soziale Verhältnisse, Betriebsbedarf, Quecksilberhandel. Graz, Historische Landeskommission für Steiermark.

Valvasor, J. V. (1689): Die Ehre des Herzogthums Krain, 1. del. Ljubljana.